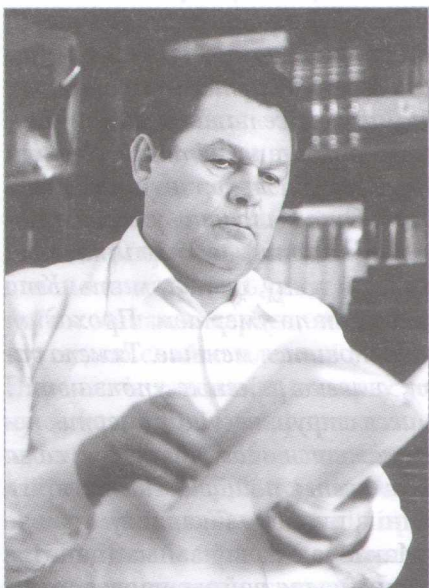

Іван ШТЭЙНЕР,
доктар філалагічных навук

“ХОЧАШ СТАЦЬ МАЦНЕЙШЫМ ЗА ЁСІХ, УЗБРОЙВАЙСЯ ЖАРТАМ...”

РАЗВАГІ ПРА АНДРЭЯ МАКАЁНКА, ДАПОЎНЕННЯ ЯГО ЎСПАМІНАМІ

100

Народны пісьменнік Беларусі (1977), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1974), Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1962), кавалер ордэнаў Працоўнага Чырвонага Сцяга, Кастрычніцкай рэвалюцыі, “Знак Пашаны” нарадзіўся 12 лістапада 1920 г. у вёсцы Борхаў Рагачоўскага раёна. Да родных мясцін меў вялікую ласку, якую не страціў з гадамі. Шмат разоў пакідаў іх, але заўсёды вяртаўся. Бо тут пахаваны і бацька, забіты ворагамі ў час вайны як савецкі актывіст, і маці, якую перажыў будучы класік не так на многа (маці памерла ў 1978 г., а яе славыты сын у 1982 г.).

У 1927 г. у вёсцы Борхаў “адкрылася пачатковая школа – падзея больш значная для вёскі, чым адкрыццё ў Гомелі ўніверсітэта”, – так згадвае аўтар у “Аўтабіяграфіі” з уласцівым яму гумарам і самаіроніяй. Аднак будучага класіка не ўзялі ў вучні, не хапала месяцаў, і ён сядзеў пад вокнамі ўсю восень, а калі пачаліся замаразкі, настаўніца зжалілася і пусціла ў клас, дзе ён хутка прыжыўся.

Напярэдадні вайны скончыў Журавіцкую сярэднюю школу і адразу трапіў у ваеннае вучылішча, дзе ніяк не мог прызвычаіцца да ваеннай дысцыпліны (прывык, па ўласных словах, пасвіць свіней, дзе рос анархістам). Юнака па-добраму адправілі дамоў. Пасля таго як “год пралайдачыў у раённым ДOME сацкультуры, у 1939 паступаў у Інстытут кінематаграфіі ў Маскве”. Не прынялі, хоць і паралі паступаць праз год. Аднак у кастрычніку яго ўжо прывезлі на Каўказ, які пасля борхаўскіх палёў і лугоў здаваўся казначнай краінай з гарамі, цяснінамі, скаламі. Хутка замежныя рэалі ўжо не так ўражвалі, а пасля муштроўкі і небагатага салдацкага рацыёну “дамашняя раўніна снілася не раз і здавалася далёкім раем”...

Хоць вайну чакалі ўсе, яна стала нечаканай для ўсіх кадравых вайскоўцаў. Як згадаў Андрэй Ягоравіч, “напачатку настрой быў – шапкамі закідаем. Верылі ў свае сілы, свой дух і вельмі спадзяваліся на класавую салідарнасць нямецкіх рабочых і сялян. А... Ах, як горка ж было з кожным днём...”.

Андрэй Макаёнак хутка ўсвядоміў, што навука пра вайну і сама вайна – абсалютна розныя рэчы. «Вельмі туманнае ўяўленне было ў нашых “камандзёраў” аб танкавых атаках. А ўжо аб акружэнні і думак не дапускалі. Нас нельга акружыць! Ніводнай пядзі сваёй зямлі. Разгромім ворага на яго зямлі... Дорага нам каштавала гэтае званарства. Зразумелі мы ўсё гэта потым, непасрэдна сутыкнуўшыся з ворагам».

Асабліва падобныя матывы ўзмацніліся, калі ў жніўні 1941 г. падраздзяленне, дзе служыў Андрэй, накіравалі да іранскай мяжы. Многія з баявых сяброў успрынялі двухсоткіламетровое падарожжа пехатою ў такую спякоту ды з такім ранцам як недарэчнае: хлопцы рваліся ў бой на еўрапейскай раўніне, бо там нашы здавалі адзін горад за другім. Але вайна чакала сваіх ахвяр.

Напярэдадні 1942 г. А. Макаёнак удзельнічаў у баях у Крыме. Амаль увесь Крымска-Феадасійскі дэсант быў знішчаны, наш зямляк цудам ацалеў. А потым яму яшчэ раз вельмі пашанцавала – у самалёце, які забіраў параненага партызанскага камандзіра, было вольнае месца. Хутка пасля таго, як Андрэй вылецеў у тыл, немцы перайшлі ў атаку – *“на другой дзень фашысты наваліліся на наш дэсант і смялі яго. Мало хто спасся тогда”*. Пасля крымскіх курортаў яшчэ пяць месяцаў адначываў у шпіталях Баку і Краснадара. Яшчэ год папрацаваў у Акаурцкай школе ваенруком. Лекары выказалі аднадушны прысуд – камісаваць па стане здароўя. Таму на фронт болей не ўзялі, як ні прасіўся. Аднак да канца жыцця не мог спакойна згадваць трагедыю крымскага дэсанта: *“Цяжка і крўўдна... І не таму, што сам атрымаў там цяжкія раненні і ледзь не загінуў. Не магу ўцяміць, навошта там марна паклалі столькі выдатных хлопцаў”*.

Лячыў здратаваную душу і цела на радзіме. Як толькі вызвалілі Рагачоўшчыну, адразу вярнуўся дахаты. Папрацаваў адзін месяц у роднай школе, потым *“наспытаў і камсамольскай, і партыйнай работы, пакуль не патрапіў у Рэспубліканскую партыйную школу пры ЦК КПБ. Стаў журналістам. Хочаш не хочаш – пачаў пісаць. Фельетоны, гумарэскі... Потым п’есы. Хоць і горкі хлеб камедыёграф-сатырыка, але... Трэба ж некаму і сатырай займацца”*.

Пэўны час працаваў загадчыкам аддзела прозы часопіса “Вожык”, але хутка перайшоў на творчую працу (1953) і толькі ў 1966 г. узначаліў часопіс “Неман”, адкуль у 1976 г. пайшоў на пенсію. На працягу 12 гадоў (1971–1982) выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. Як працаваў дэпутат А. Макаёнак, сведчыць ягоны зварот да Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Палякова з просьбай разабрацца ў складанай сітуацыі, у якую патрапіла 75-гадовая бабуля, маці трох загінулых франтавікоў: да яе не прапісваюць унучку, а тая даглядала б старэнькую. Дэпутат і народны пісьменнік не можа застацца ў баку ад, здавалася б, дробязнай справы, за якой бачыцца зусім рэальная трагедыя блізкіх людзей. Падобная неабыякаваць да ўсяго, што навокал, у значнай меры абумовіла не толькі характар, жыццёвыя перыпетыі, але і саму творчасць пісьменніка.

Пісаць Андрэй Ягоравіч пачаў даволі рана – у школьцы складаў вершыкі і допісы. Застаўся дзённік, які вёў малодшы палітрук у перадваенныя і ваенныя гады. Запісы маладога салдата, а потым настаўніка і савецка-адміністрацыйнага дзеяча местачковага ўзроўню надзвычай цікавыя. А. Макаёнак паказаў, як мяняюцца адносіны разумных хлопцаў да ваеннай дактрыны,

упершыню ён пабачыў і адчуў, як дзяржаўная машына не цэніць канкрэтнага чалавека, асобу. З болей ён апісвае, як вораг спасціг усёпераможную сілу тэхнікі, здольнай даць бяспеку людзям, якія становяцца мацнейшымі, а нашым салдатам даводзіцца здабываць перамогу вялікай крывёю. Тут змешчаны апісанні Грузіі, Ірана, Крыма, першых баёў, страт сяброў. Знакава, што Андрэй Ягоравіч на многія рэчы ўжо глядзіць вачыма пісьменніка, бо не толькі апісвае падзеі, але і стараецца занатаваць уражанні, выкліканыя імі. Гэта і рэзананс прамовы Сталіна, і сцэна развітання камандзіра роты з жонкай, і апісанне гібелі аднапалчан, калі смяротна паранены салдат просіць смерці, каб болей не пакутаваць. Вось як апісвае А. Макаёнак адзін з апошніх баёў, у якім і сам быў паранены (запіс ад 3 лютага 1942 г.): *“Без разведкі колоннамі подошлі к самой обороне немцев, ничего не подозревая о них, и вдруг... Ракета, и заработали пулеметы и автоматы. Все пали наземь, и многие, чтобы никогда больше не встать. Лежали почти друг на друге, и пули ложились тоже чуть ли не одна на одной. Это была ночь ужасов. Вопли раненых о помощи. Вопли вообще и каждый по-своему. Кто зовет жену, детей, мать. Кто причитает по себе как по умершем. Проходит время, и криков становится меньше. Тяжело раненные умирают, а легко раненные уползают... И снова светящиеся струи, несущие смерть, непроглядная тень кажется адом. Кажется, сама земля стонет и взывает к пощаде”*. Пасля гэтага доўга не вёў дзённік, пра што шкадаваў.

Сур’ёзна А. Макаёнак пачаў займацца літаратурнай дзейнасцю пасля вайны, падчас вучобы ў партыйнай школе. Так, у 1944 г. у лісце да П. Васілеўскага ён задумваецца пра сутнасць паяця *літаратура*. Творца заўважае, што многія пісьменнікі пішуць па-руску, а потым перакладаюць на беларускую мову, што прыводзіць да страты асаблівасцей і адметнасцей роднай мовы. Таму ён гнеўна ўсклікае: *“Безобразіе. Я не поклонник белорусской литературы вообще, а в частности теперешней. Я недоволен. Я бы сказал, что в литературу белорусскую лезет шельма – люди копеечные. Знаешь, я начал писать статью о белорусской литературе”*. Зразумела, тут і юнацкі максімалізм, і маладзецкая бравада хлопца, што выжыў у страшэннай сітуацыі, і аўтарская схільнасць да пэўнай позы.

Шырокі чытач і глядач ведае ў першую чаргу Макаёнка-драматурга. Аднак Андрэй Ягоравіч пакінуў і шэраг праявістых фельетонаў, апавяданняў, замалёвак, збіраў матэрыялы для будучай сур’ёзнай прозы, нават эпапеі. У адным інтэрв’ю газеце “Неделя” ён зазначыў: *“Театр требует лошадиного здоровья, буйволиных нер-*

вов. Я ему подхожу. Вот когда со здоровьем становится похуже и лет заметно прибавится, возьмись за прозу. Есть даже заготовки – то, что не ложится в драматический жанр. Есть и монологи. Их у меня куча, про запас... Пригодится. Пока кое-что лежит без движения, дозревает, дожидается своего часа. И не обязательно драматургического». Яго гумарэскі, фельетоны ў “Вожыку” карысталіся папулярнасцю, бо змагаліся з бюракратамі: начальнікамі самых розных узроўняў – ад калгаснага брыгадзіра да міністра, заўгасаў, прайдзісветаў і тарбахватаў. Так, майстэрскім уяўляецца апавяданне “Вясёлая прытча”. І не столькі з-за сюжэта (старшыня калгаса трапляе з-за кабылы ў недарэчнае становішча), колькі з-за дакладных дэталей, апісання месца дзеяння, выяўлення характараў усіх персанажаў, нават жывёлы. Заўсёды для твораў пісьменнік знаходзіць арыгінальны ход, як у апавяданні “Скарга ў зачараваным коле”, дзе героі вымушаны як быццам лазіць у акно. Камізм сітуацыі ўзмацняе той факт, што дзейныя асобы не ідуць у дзверы, як Чычыкаў і Манілаў, хоць займаюць адказныя пасады.

Каб выкрыць высокапастаўленых асоб, што дынамітам глушаць рыбу ў рэках, аўтар стварае ўяўны маналог карася, які слёзна апавядае пра трагедыю свайго племені (“Карасёва адысея”). Пісьменнік таленавіта выкарыстоўвае фальклорную сімволіку і метафорыку, але часта пазбаўляецца тропай і ўсіх мастацкіх упрыгожванняў і адкрыта, шчыра і бескампрамісна называе рэчы сваімі імёнамі. Таму многія праязныя творы нагадваюць маналог, з’едлівы і выкрывальны. Шмат чаго з дасягнутага потым будзе творча выкарыстана ў драматургіі. Публікацыі А. Макаёнка мелі і прыкладное значэнне: пасля іх некаторыя чыноўнікі страцілі цёплыя і ўтульныя пасады.

Кожны год А. Макаёнак запісваў анекдоты, трагічныя і цікавыя здарэнні – збіраў матэрыял для будучай кнігі. Чаго варты запіс пра маці, якая гіне ў падвале ад выбуху бомбы і ля яе ад голаду памірае двухгадовая дачка.

Аднак чыстыя трагедыі не былі асновай мастацкага ўспрымання рэчаіснасці. Андрэй Ягоравіч лічыў, што «*работа сатырыка заўсёды мае грамадскае значэнне. Смех лечыць, папярэджвае зло. Можна за ганебны ўчынак пакараць чалавека, аб’явіць вымову, зняць з пасады. А вось дапамагчы кожнаму заглянуць у сваю духоўную “гаспадарку”, самому абсмяяць заганы, прадухіліць іх здольна толькі сатыра. Нішто так ачышчальна не дзейнічае, як смех, гумар, калі яны накіраваны на карысць грамадства, усталёўваюць чалавечую годнасць*».

Гэтыя прынцыпы ён адстойваў і ў драматургіі, да якой звярнуўся выпадкова. У час сакра-

тарства ў камсамоле Гродна трэба было арганізоўваць масавую працу ў клубах, але не было неабходнага матэрыялу, перш за ўсё аднаактовых п’ес. А. Макаёнак напісаў сам. Паставілі, а потым хлопцы ўгаварылі паслаць яе ў Мінск на конкурс. Нечакана для сябе аўтар атрымаў другую прэмію. П’еса называлася “Добра, калі добра канчаецца”.

Андрэй Макаёнак заўсёды быў не толькі чыстым драматургам, ён аддаваў увагу праблемам нацыянальнай і савецкай драматургіі і тэатра. Так, ужо ў першым крытычным артыкуле “Аб некаторых пытаннях беларускай драматургіі” (1953) ён узняў важныя задачы, што стаяць перад гэтым складаным родам літаратуры. Без усялякіх аглядак на аўтарытэты і званні ён сцвярджае, што савецкая драматургія не выконвае задачы, якія ўскладае на яе грамадскасць і ўлада. У якасці доказу прыводзіць заўвагу міністра культуры Панамарэнкі, што ў тэатрах краіны на спектаклях сорок працэнтаў месцаў пустуе. Большасць п’ес не карыстаецца папулярнасцю, прыхільнасцю ў глядача. Яны мала кранаюць душу, мала хваляюць, бо напісаныя без дастатковага майстэрства, без страсці, без глыбокага асэнсавання жыцця, аўтары не падымаюць вострых, важных праблем жыцця. Элементы рацыяналізму пераважаюць над пачуццём. Малады неафіт папракаў сяброў па цэху, што яны шукаюць залатой, спакойнай сярэдзінкі, а таму п’есы і спектаклі глядач сучасны не прымае. У якасці прыкладу, на каго трэба раўняцца, аўтар называе імёны К. Крапівы, М. Шатрова, А. Петрашкewіча, а таксама найлепшых тагачасных рэжысёраў.

Добрай школай для А. Макаёнка стала форма аднаактоўкі (“Жыццё патрабуе”, “Перад сустрачай” і інш.). Першая п’еса, пастаўленая на прафесійнай сцэне, – драма з жыцця французскіх рабочых “На досвітку” (1951). Сам аўтар згадаў у аўтабіяграфіі, што апошнія гады часта бываў за мяжой, дзе нагледзеўся ўсякага. Таму і думаў, што лёгка пакажа, як французскія працоўныя змагаюцца за мір. Аднак пазней пісаў: “*Почти весь мир объехал, а во Франции так и не побывал. Не судьба... Откуда же мне было взять знания деталей быта, нравов далекой страны – вот и получилась она суховатой, дидактичной*”.

Пісьменнік зразумеў, што пісаць трэба пра тое, што добра ведаеш. А лепш за ўсё Андрэй Ягоравіч ведаў вайну і жыццё пасляваеннай вёскі. І камедыя “Выбачайце, калі ласка” (1953) прыносіць яму сапраўдны поспех, вядомасць не толькі ў Беларусі, але і па ўсёй вялікай краіне. Больш за дзвесце тэатраў Савецкага Саюза паставілі твор беларускага драматурга, яго на-

друкавалі ў часопісе “Театр”. Сам аўтар поспех тлумачыў вастрэйшай і надзённасцю жыццёвай праблемы, якую малады драматург паспрабаваў вырашыць праўдзіва і весела. П’еса стала з’явай у культурным жыцці вялікай краіны. Наш зямляк не толькі ўскрыў праблемы тагачаснага грамадства, але і даказаў, што і ў савецкіх умовах сатыра мае права на існаванне. Вобразы Макаёнка занялі месца ў гісторыі нацыянальнай і савецкай сатыры, як і ягоны ўклад у адмаўленне тэорыі бесканфліктнасці.

Цікавыя разважанні аўтара пра спецыфіку тэатральнага жыцця. Задаючы самому сабе пытанне, што такое “тэатральны пісьменнік”, малады драматург сцвярджаў, што п’еса становіцца фактам грамадскага жыцця толькі тады, калі трапляе ў святло рампы. Таму адносіны аўтар – тэатр хвалююць кожнага драматурга. Самая вялікая каштоўнасць п’есы камедыёграфа-сатырыка ў навізне і ступені сацыяльнай значнасці канфлікту. Іначый навошта брацца за пяро?

Вялікую ўвагу А. Макаёнка аддаваў пастаноўцы п’есы на тэатральнай сцэне, навучыўся працаваць з добрымі рэжысёрамі і асабліва палюбіў акцёраў, бо ў трыадзінстве – драматург, рэжысёр, акцёр – бачыў аснову поспеху любога твора.

Замацавалі поспех драматурга і ягоную заслужаную славу камедыі “Каб людзі не журыліся” (1957) і “Лявоніха на арбіце” (1961), таксама прысвечаныя жыццю вёскі. Асабліва пашанцавала апошняя, бо яна зведала шчаслівы сцэнічны лёс. І перш за ўсё таму, што аўтару вельмі ўдаўся вобраз галоўнага героя Лявона Чмыха. Той планаваўся як адмоўны, адразу драматург нават хацеў зрабіць яго няком, ён павінен быў толькі мэкаць, выказваючы згоду ці нязгоду. Лявон абараняе свае бастыёны (фільм па п’есе так і называецца – “Рагаты бастыён”) прыватнай уласнасці, сваю карову, сваю гаспадарку. У спрадвечна нацыянальным памкненні да ўласнай зямелькі і гаспадаркі ён павінен выглядаць рэтраградам, можа, нават рэакцыянерам, з яго павінны смяцца глядачы і захапляцца ягонай жонкай, што ўзлятае на арбіту. Аднак глядачы, усміхаючыся, задумваюцца: а можа, мае рацыю Лявон, што не спяшаецца за ўсімі моднымі навацямі, якіх так многа перажыла беларуская вёска. Вялікі поспех выпаў і на долю яшчэ адной вясковай камедыі-рэпартажу “Таблетку пад язык” (1972), якую паставілі болей чым 200 тэатраў былой краіны. Андрэй Ягоравіч лічыў, што самы востры канфлікт у драматургіі таго часу – гэта супярэчнасць паміж матэрыяльным і духоўным узроўнем. Аднак існуе і другі, не менш небяспечны: разыходжан-

не паміж словам і справай, бо кажучь адно, а робяць іншае. Драматурга хвалявала праблема, чаму людзі ўцякаюць з калгасаў, чаму селянін імкнецца ў горад, парываючы з мінулым, векавымі традыцыямі, а цэлыя калгасы арганізавана амаль ідуць на асфальт. Ён адмаўляе захапленне патрыярхальнай вёскай. Вуснамі вясковага філосафа дзеда Цыбулькі развейваюцца наіўныя высновы людзей, далёкіх ад рэальнасці з яе кутамі і праблемамі.

Андрэй Ягоравіч спасцігнуў сутнасць смеху – добрага, шчырага, сардэчнага і з’едлівага, саркастычнага, бязлітасна-выкрывальнага, якога баіцца нават той, хто нічога не баіцца. У прадмове да кнігі “Габровские улыбки” А. Макаёнка пісаў: *“Если ты хочешь стать сильнее всех, вооружайся шуткой, смехом, чувством юмора. В трудные минуты жизни шутка, смех, юмор скрашивают неприятности бытия, а в радостные дни – украшают жизнь. Люди, обладающие чувством юмора, способны смеяться над человеческими недостатками и пороками, нравственно здоровее, сильнее духом, интеллектуально богаче. Они оптимисты”*. Ён згадвае Максіма Танка, які хацеў пісаць сатыру на такую тэму: *“Когда боги раздавали всем людям таланты, последнему достался только смех, на который никто не обращал внимания. Только потом с ужасом опомнились боги, что человек, вооруженный смехом, может оказаться сильнее их...”*

Поспеху твораў А. Макаёнка садзейнічала і яго схільнасць ісці ад жыцця, даражыць увагай народа, жыць ягоным лёсам. Так, ён даражыў сустрэчай з глядачамі, захоўваў у памяці адметныя характары, выразы, менавіта таму доўга выношваў задумы п’ес, але пісаў іх хутка. Хоць прата тыпаў герояў ён амаль не меў, у кожным раёне ці нават калгасе гаварылі, што нешта падобнае адбывалася ў іх гаспадарках.

Да падзей вайны пісьменнік вярнуўся параўнальна позна. Ён адчуваў, што такі значны адрэзак часу не можа прайсці бясплодна: *“Но как, о чем писать? Этого-то я не представлял. Война обернулась ко мне самой трагической своей стороной. Берeditь старые раны не хотелось: вокруг все так радовались победе, так и без того трудна была послевоенная жизнь. Но вот спустя много лет стал я замечать, то при встречах с друзьями, бывальными людьми, о войне вспоминаются все более веселые эпизоды. И чем дальше события, тем ярче юмор даже в трагических обстоятельствах”*.

Згадаўся закон Э. М. Рэмарка, якому падпарадкоўвалася ўся еўрапейская літаратура: *«А не в этом ли ключ моей военной темы? Ведь то, что мы в самые трудные времена не теряли при-*

сутствія духа і дажэ юмора, – ведзь іменно в этом і выражалась наша абсалютная убежденность в грядущей победе. Так родилась трагикомедия “Трибунал”. Новый для меня, да и вообще не очень утвердившийся у нас жанр».

Адам Ягоравіч – франтавік, цяжка паранены, бацьку ягонага немцы забілі, брат і сястра былі ў партызанах – адчуваў віну і лічыў сябе даўжніком, што не піша пра тэя падзеі. Але як жа пісаць пра трагічны і суровы час яму, сатырыку. Адночы ва ўласным дзённіку А. Макаёнак прачытаў гісторыю, якую пачуў ад таварышаў, калі вучыўся ў ВПШ. У гады вайны партызаны ўгаварылі аднаго селяніна “добрахвотна” стаць старастам у акупантаў, каб лягчэй было паведамляць звесткі пра праціўніка. Праз два дні ён увесь у сіняхах прыбег у атрад і сказаў: што хочаце рабіце, але больш не пайду дадому. Даведаўшыся пра рашэнне галавы сям’і стаць здраднікам, дзеці і жонка судзілі яго сямейным трыбуналам і збілі. Гэтая гісторыя і лягла ў аснову камедыі.

Да жанру трагікамедыі наш зямляк яшчэ звяртаўся, бо адчуў вялікія выяўленчыя мажлівасці гэтай складанай формы: у развіцці камічных падзей спее трагедыя. Менавіта ў трагікамедыі глядачы ў фінале раптам за смехам заўважалі: усё, што адбываецца на сцэне, не так смешна, як хацелася і ўяўлялася, а самі яны, глядачы, разам з героямі твора, былі няўважлівымі, не разгледзелі важнага. Вось чаму ён лічыць і п’есу “Пагарэльцы” трагікамедыяй. Яна пра тое, што чалавек павінен ладзіць уласнае жыццё ў адпаведнасці з маральнымі ідэаламі грамадства і адказваць за тых, хто поруч з ім. Ухватаў – адзін з герояў, атрымаўшы кіраўнічую пасаду, фарміраваў вакол сябе падобных да сябе, ігнаруючы законы дабрыні і прыстойнасці. Выхваў падначаленых, якія таксама звыкліся парадкаваць толькі ўласныя справы, парушаў этычныя законы. Калі ж прабіў час, з ім абышліся ў адпаведнасці з ягонымі нормамаі. Ухватаў сам падрыхтаваў уласны крах і трагічную смерць.

У апошнія гады жыцця Андрэя Ягоравіча асабліва хвалявала праблема верагоднай вайны. Пра гэта ён пісаў і ў трагікамедыі “Дыхайце эканомна” (1982), а раней у *небяспечнай камедыі ў трох дзях* “Кашмар”. Герой апошняй, сумленны беларускі селянін, не можа зразумець ні сэрцам, ні розумам, чаму ўспыхаюць войны, у імя чаго трэба забіваць людзей, чаму прэзідэнты і прэм’ер-міністра не забароняць выпуск бомбаў і снарадаў, а замест іх не робяць трактары і камбайны. Селянін-падзвіжнік, які жыве высокімі маральнымі законамаі. Яго *святая прасвата* (так называўся спектакль купалаўцаў па-

водле п’есы) не прымае гвалту над чалавекам, таму ён палка жадае памяняць сусвет адным загадам. І хоць цуд здзяйсняецца, селянін становіцца прэзідэнтам, ажыццявіць мару ён не можа, бо нельга змяніць гэты сусвет.

П’еса “Дыхайце эканомна” вырасла з аб’явы, якую прачытаў драматург ля ўвахода ў адно з бомбасховішчаў у ЗША. Гэта дазволіла яму стварыць атмасферу апакаліпсісу, што можа наступіць пасля ядзернай вайны.

Да самай смерці народны пісьменнік імкнуўся пашырыць вобразна-выяўленчыя мажлівасці беларускай камедыі, узбагаціць і развіць наш тэатр, які для яго быў сакральным. Макаёнку хацелася, каб людзі ішлі ў тэатр, як у царкву: *“...тут відзён самы малы фальш, найменшая хлусня – яркае святло рампы мае падабенства з гіганцкім павелічальным шклом”*.

Да выключнай славы і папулярнасці пісьменнік адносіўся стрымана і падчас нават скептычна: *“Мне было пяць гадоў. Мой дзядзька пасадзіў мяне на каня. Эмацыянальная памяць захавала гэтае адчуванне – верхам, на кані над усімі! Вышэй за дзядзьку, вышэй за плот, вышэй за страху, нават вышэй за каноплі! І раптам адкуль ні вазьміся з кананель на сцэжку выскачыла рабая свіння. Конь як стане на дыбы! І я з такой вышыні – на зямлю. Потым галасіла мама, нехта мяне вадой паліваў, зачэрпнутай з лужыны. Ні каня, ні страхі, і каноплі – як лес... З таго часу я цвёрда ведаю: як бы ўпэўнена ні сядзеў, як бы ўчэпіста ні трымаўся за грыву, не забывай, што ў любы момант можа выскачыць рабая свіння і перабегчы табе дарогу. Таму што, сханіўшыся за грыву, не трэба думаць, што трымаеш бога за бараду.*

З каня я злез, каноплі ўжо не здаюцца лесам, і лічу, што за рабочым сталом – самая ўстойлівая пазіцыя”.

Андрэй Макаёнак прайшоў праверку і рампай, і часам, і сімпатыямаі глядачоў. Ягоня творы актуальныя і цяпер. Памяць пра яго захоўваецца, у Мінску і Гомелі ёсць вуліцы яго імя, на радзіме – помнік. Сярэдняя школа ў Журавічах, якую скончыў народны пісьменнік, носіць яго імя. У школе дзейнічае літаратурны музей драматурга, тут захоўваюцца некаторыя асабістыя рэчы, рукапісы, кнігі, афішы спектакляў, лісты.

У Гомельскай абласной бібліятэцы створана Мемарыяльная зала*, прысвечаная слаўтаму земляку, родныя якога перадалі адметныя матэрыялы, звязаныя з творчасцю народнага пісьменніка, і асабістыя рэчы. Экспазіцыя ўражвае падабенствам з тэатральнай сцэнай, якую так любіў Андрэй Ягоравіч.

* Падрабязней гл. с. 71. – Заўвага рэд.